

LIBRIS

We know
books

Pentru sfințirea

lumii

Moștenirea vitală a Conciliului Vatican II

George Weigel

Traducere din limba engleză
Ana-Maria Botnaru

 Galaxia Gutenberg

Documentele Conciliului Vatican II / 13

Introducere:

O NOUĂ PRIVIRE ASUPRA CONCILIULUI VATICAN II / 15

Partea I

DE CE A FOST NECESAR CONCILIUL VATICAN II

1. Criză? Ce fel de criză? / 25
2. Modernitatea ca ideologie / 31
3. Noul Război de Treizeci de Ani / 35
4. Sfârșitul lumii creștine / 43
5. Reînnoirea gândirii catolice / 47
6. Ce fel de Biserică? / 72
7. Ce fel de Conciliu? Și în ce scop(uri)? / 80

Partea a II-a

ÎNVĂȚĂTURILE CONCILIULUI VATICAN II

8. Caracteristicile fundamentale ale Conciliului / 91
9. Intenția originală a lui Ioan al XXIII-lea / 102
10. Cuvântul lui Dumnezeu sfâșie tăcerea / 115
Constituția dogmatică despre Revelația divină
11. Sacramentul adevăratei comunități omenești / 130
Constituția dogmatică despre Biserică
12. A aduce cult Aceluia singur vrednic de închinare / 146
Constituția despre sfânta liturgie
13. Proiectul unui umanism cristocentric / 158
Constituția pastorală despre Biserică în lumea modernă
14. Adevăr, libertate și limitele puterii statelor / 172
Declarația despre libertatea religiei
15. Martori și misionari / 189
Învățătura Conciliului privitoare la stările de viață în Biserică

Partea a III-a

CONCILIUL VATICAN II – CHEI DE INTERPRETARE

17. Regretele lui Jacques Maritain / 227
18. Conciliul fără chei de interpretare / 231
19. Chei de interpretare a Conciliului: Ioan Paul al II-lea / 240
20. Chei de interpretare a Conciliului: Benedict al XVI-lea / 256
21. Cheia universală / 268
22. Cristos este centrul / 273

Mulțumiri / 279

Note / 281

Indice / 317

- *Ad gentes*: Decret privind activitatea misionară a Bisericii
- *Apostolicam actuositatem*: Decret despre apostolatul laicilor
- *Christus Dominus*: Decret privind misiunea pastorală a episcopilor în Biserică
- *Dei verbum*: Constituția dogmatică despre revelația divină
- *Dignitatis humanae*: Declarație privind libertatea religioasă
- *Gaudium et spes*: Constituția pastorală privind Biserica în lumea contemporană
- *Gravissimum educationis*: Declarație despre educația creștină
- *Inter mirifica*: Decretul asupra mijloacelor de comunicare socială
- *Lumen gentium*: Constituția dogmatică despre Biserică
- *Nostra aetate*: Declarație despre relațiile Bisericii cu religiile necreștine
- *Optatam totius*: Decret privind formarea preoțească
- *Orientalium ecclesiarum*: Decret despre Bisericile orientale catolice
- *Perfectae caritatis*: Decret privind reînnoirea vieții călugărești
- *Presbyterorum ordinis*: Decret privind slujirea și viața preoțească
- *Sacrosanctum concilium*: Constituția despre sfânta liturgie
- *Unitatis redintegratio*: Decret despre ecumenism

* Toate citatele din documentele Conciliului Vatican II sunt preluate de pe site-ul <https://www.magisteriu.ro/cv2/> iar traducerea aparține autorilor respectivi (n.tr.).

Introducere:

O nouă privire asupra Conciliului Vatican II

Al doilea Conciliu Ecumenic de la Vatican – cunoscut drept „Vatican II” – a fost cel mai important eveniment din istoria catolicismului după Conciliul Tridentin care a răspuns diverselor Reforme protestante din secolul al XVI-lea. Lumea a zdruncinat Biserica Catolică în următorii patru sute de ani: diferite curente europene de factură iluministă, Revoluția franceză, asaltul puterilor seculare asupra Bisericii și a papalității în secolul al XIX-lea, trei regimuri totalitare, două războaie mondiale, Războiul Rece și decolonizarea – toate au avut efecte profunde.

Dar niciunul dintre ele nu a fost atât de dezbătut și de controversat.

La șase decenii după deschiderea sa solemnă din 11 octombrie 1962, semnificația Conciliului Vatican II este negată, uneori vehement, de-a lungul și de-a latul lumii. Unele voci catolice contemporane – fără a se limita la bătrânii nemulțumiți, ci incluzând tineri catolici profund implicați în viața Bisericii – susțin că Conciliul a făcut lumii moderne concesii fatale care ar trebui abandonate și îngropate în tăcere. Lumea catolică de limbă germană pare să considere că „spiritul Conciliului Vatican II” a însemnat o invitație de a reinventa catolicismul după chipul și asemănarea denominațiilor protestante de factură liberală.* În Germania și nu numai, figuri de primă mărime din lumea universitară catolică sunt de părere că acest Conciliu a fost un compromis nefericit care nu a reușit să ducă la îndeplinire promisiunile sale mărețe.

* În această carte, „liberal” are sensul american (adică „de stânga”, progresist), nu european („de dreapta”, tradițional). Discuția e mai lungă, spațiul nu îmi permite, dar distincția este foarte importantă. (n.tr.).

IBRIS | We know books

Dimpotrivă, noi și vibrante biserici locale din Africa subsahariană consideră că Vatican II este o binecuvântare, documentul fondator căruia i se datorează dezvoltarea lor extraordinară.

Acestea sunt argumentele de suprafață; dincolo de ele sunt aspectele practice ale vieții catolice de fiecare zi cu care oamenii Bisericii se confruntă adesea. Cum ar trebui celebrată Liturghia astfel încât să le facă viața mai frumoasă și mai bogată, întărindu-i pentru misiunea lor? Ce are de spus catolicismul în chestiunea revoluției sexuale și a destrămării familiei în Occident? Cum trebuie transmisă generațiilor viitoare credința și ce anume, mai exact, ar trebui transmis? Ce anume – la drept vorbind – îl înstrăinează pe un catolic de Biserică? Cum răspunde catolicismul la chestiuni arzătoare și controversate din societate, cultură și spațiul public – și cine vorbește în numele Bisericii în aceste domenii? Cum își revine Biserica din grozăvia abuzurilor sexuale comise de preoți, cum se reformează și cum aduce vindecare și dreptate victimelor acestor păcate și infracțiuni grave?

Pentru multă lume, incluzându-i aici pe majoritatea cardinalilor-electori la conclavul din 2013, pontificatele lui Ioan Paul al II-lea (1978-2005) și Benedict al XVI-lea (2005-2013) au tranșat dezbaterile privind învățăturile Conciliului Vatican II și felul în care ar trebui ele folosite în practica pastorală a Bisericii. Totuși, odată cu pontificatul Papei Francisc, au reieșit la suprafață multe dintre vechile întrebări și controverse legate de Conciliu. Reluarea acestora a dus temperatura dezbaterilor catolice la paroxism, și asta nu o dată, de când noul papă argentinian și iezuit a ieșit în Loggia Binecuvântărilor de la Vatican și a salutat mulțimile adunate în piața Sf. Petru în seara de 13 martie 2013.

Iar asta nu e deloc sănătos. O Biserică Catolică ce dezbate la nesfârșit însemnătatea Conciliului Vatican II este o Biserică secătuită de puterea de a proclama Evanghelia lui Isus Cristos și dezangajată din slujirea unei lumi postmoderne tot mai capricioase și refractare. Este necesară o reevaluare a scopurilor Conciliului și o privire proaspătă asupra învățăturilor sale.

Ce a fost, mai exact, „Vatican II”?

Vatican II, adunarea conciliară propriu-zisă, s-a reunit în patru sesiuni formale (denumirea tehnică este „etape”) în lunile de toamnă ale

anilor 1962, 1963, 1964 și 1965. Procesul pregătitor, preconiliar, a făcut și el parte din „Vatican II”, ca și lucrările pentru Conciliu în lunile dintre etapele formale. Și dacă luăm în calcul nesfârșitele dezbateri postconciiliare referitoare la scopul și însemnătatea acestuia, e rezonabil dacă afirmăm că *evenimentul* Vatican II continuă la șase decenii după deschiderea Conciliului.

Totul a început la 25 ianuarie 1959, când Ioan al XXIII-lea, un papă nou ales, vârstnic și „de tranziție”, a participat la o Liturghie în bazilica Sf. Paul din afara zidurilor, în timpul octavei de rugăciune pentru unitatea creștinilor. Acolo, genialul pontif octogenar a uimit Biserica și lumea întreagă anunțând că va convoca un conciliu ecumenic: o adunare consultativă a tuturor episcopilor din lumea catolică. Șocul s-a datorat în parte unor gânditori care considerau că această venerabilă formă de adunare bisericească ajunsese la coșul de gunoi al istoriei în 1870, la Conciliul Vatican I, odată cu definirea infailibilității papale în materie de învățătură a credinței. Alții și-au închipuit că centralizarea fără precedent, la Roma, a autorității Bisericii, odată cu Vatican I, făcuse ca aceste concilii ecumenice să devină irelevante. Alții s-au întrebat de ce anume o instituție religioasă atât de solidă și de încrezătoare în sine trebuie să facă o auto-analiză atât de riguroasă.

Ioan al XXIII-lea, a cărui bonomie putea masca o privire profundă asupra situației Bisericii la mijlocul secolului XX, gândea altfel.

Evenimentul Vatican II a continuat cu un proces pregătitor multianual, care a inclus consultări extinse cu episcopi, superiori ai ordinelor religioase masculine și facultățile pontificale din universitățile catolice din întreaga lume, în timpul a ceea ce s-a numit „perioada ante-pregătitoare” a Conciliului. Rezultatele acestor consultări au fost analizate de diverse comisii preconciiliare dominate de oficiali ai Curiei romane, organul administrativ central al Bisericii. În această etapă „pregătitoare”, comisiile au scris proiecte pentru un conciliu despre care mulți membri ai Curiei și numeroși episcopi își închipuiau că-și va încheia lucrările în câteva luni.

Totuși, la câteva zile după deschiderea oficială a Conciliului în octombrie 1961, aceste așteptări au fost contrazise de evenimente și a devenit clar că acest conciliu avea să mai dureze multă vreme. Ioan al XXIII-lea a murit la 3 iunie 1963, între prima și a doua etapă a

Conciliului Vatican II. Conclavul care i-a ales succesorul, pe Paul al VI-lea, trebuie considerat un alt moment important în evenimentul Vatican II, fiindcă întrebarea dacă Conciliul ar trebui să continue și în ce scop a făcut parte dintr-un proces electoral destul de anevoios și tensionat.¹

Între sfârșitul primei etape, la 8 decembrie 1962, și începutul celei de-a doua, la 29 septembrie 1963, s-au întâmplat și alte lucruri în afară de conclav: în lunile pe care istoricii conciliului le numesc „dintre sesiuni”. Comisiile conciliare au redactat documente care să le înlocuiască pe cele considerate nepotrivite în prima etapă. Episcopii și teologii au avut convorbiri substanțiale despre cum ar trebui continuat. Iar noul papă a luat măsuri pentru a se asigura de continuarea lucrărilor conciliului în bună rânduială. Acest format, al comisiilor conciliare care scriu și rescriu documente și al grupurilor de episcopi care se consultă asupra punctelor dificile, s-a repetat în perioadele dintre sesiuni, în 1963-1964 și 1964-1965, având consecințe importante asupra rezultatelor concrete ale Conciliului Vatican II – cele 16 documente.

Din perspectiva cea mai îngustă, a etapelor formale, Conciliul Vatican II a început la 11 octombrie 1962, când Ioan al XXIII-lea a deschis în mod solemn lucrările cu un discurs de mare însemnătate, și s-a terminat la 8 decembrie 1965, când Paul al VI-lea a declarat oficial încheierea conciliului la sfârșitul celei de-a patra etape. O perspectivă mai nuanțată asupra Conciliului Vatican II ca-eveniment-istoric i-ar marca începutul odată cu anunțul intenției lui Ioan al XXIII-lea de a convoca un conciliu, în 25 ianuarie 1959; ar consemna că evenimentul a inclus atât faza antepregătitoare cât și pe cea pregătitoare (1959-1962), etapele formale (lunile de toamnă 1962-1965), perioadele dintre sesiuni (1963, 1964, 1965) și i-ar marca încheierea la 8 decembrie 1965, când, după ceremoniile de închidere, din bazilica vaticană au ieșit cam 2400 de episcopi, care apoi au părăsit Roma și s-au întors în diecezele lor. Însă chiar și această perspectivă istorică largă este insuficientă.

Și asta pentru că Vatican II ca eveniment istoric continuă la mijlocul secolului al XXI-lea: o Biserică având aproximativ 1,3 miliarde de credincioși se străduiește să-și însușească învățăturile Conciliului și să le pună în aplicare în diverse contexte culturale, sociale și politice. Mai mult: diferitele receptări ale [documentelor] Conciliului definesc

„faliile” în catolicism la nivel mondial. Iar acestea, cu cât mai vizibile, cu atât mai sinuoase.

Vocea unor adepți de secol XXI ai ideii că acest Conciliu ecumenic a fost o greșală îngrozitoare se aude foarte bine datorită unui fenomen pe care nimeni nu îl anticipa în zilele Conciliului – apariția internetului și a rețelelor de socializare, iar cele mai exaltate personaje își închipuie că acest Conciliu a fost rodul unor conspirații malefice în care și-au dat mâna catolici trădători și puteri politice ostile.² Alții sunt convinși că același Conciliu a însemnat renașterea Bisericii Catolice: ce s-a petrecut la Roma în prima jumătate a anilor 1960 a declanșat o schimbare de paradigmă în conștiința de sine a catolicismului, schimbare comparabilă cu revoluția copernicană în cosmologie.³ Totuși, între adepții Conciliului-catastrofă și susținătorii Conciliului-revoluție există o asemănare care sare-n ochi: ambele tabere habar nu au de motivele pentru care Ioan al XXIII-lea a considerat necesar un conciliu ecumenic, după cum și unii, și alții par la fel de nefamiliarizați cu învățătura concretă a Conciliului Vatican II.

Și există elemente vibrante ale Bisericii universale care au înțeles Conciliul ca pe un imbold de a pune în mișcare noi energii evanghelizatoare și misionare. Prin acești catolici, Conciliul Vatican II este viu în parohii și dieceze, ordine religioase și mișcări de reînnoire, inițiative de evanghelizare, instituții de învățământ și medicale, servicii sociale. Și, cu toate că multe dintre aceste mădulare vii ale Bisericii sunt însuflețite și inspirate de interpretarea dată Conciliului de Ioan Paul al II-lea și de Benedict al XVI-lea, chiar și acești catolici e posibil să nu știe prea bine care sunt motivele profunde ce au dus la convocarea Conciliului: de ce Ioan al XXIII-lea, un papă conservator și tradițional, a considerat că Biserica Catolică are nevoie de o nouă experiență a Rusaliilor, de o nouă trăire a Duhului Sfânt, pe măsură ce se apropia al treilea mileniu al istoriei creștinismului.

Pe scurt, foarte puțini dintre cei implicați în dezbateri aprinse pe marginea evenimentului Vatican II au „citit” Conciliul prin prisma intenției originare. Dar făcând acest lucru, avem șansa să recentrăm Biserica, iar generațiile viitoare de catolici să ducă la îndeplinire marea speranță a lui Ioan al XXIII-lea: că Vatican II va inaugura o nouă eră de vitalitate catolică cristocentrică și evanghelizatoare.

Deși catolicismul consideră învățătura conciliilor ecumenice ca fiind solemnă și obligatorie, de regulă a trecut multă vreme până când acele învățături și-au făcut loc în ritmul vieții catolice. De pildă, a fost nevoie de peste un secol pentru ca Biserica să înceapă într-adevăr să trăiască învățătura Conciliului Tridentin, „răspunsul” catolic la diversele Reforme protestante. E o pură fantezie să credem că afirmațiile Conciliului Tridentin au făcut imediat obiectul atenției, iar Biserica le-a pus în practică rapid.⁴ Același proces anevoios al receptării conciliare, la nivelul ideilor, și al implementării conciliare, la nivel pastoral, îl regăsim în istoria Bisericii din primul mileniu. Că între încheierea formală a Conciliului Vatican II (în 1965) și primele decenii ale secolului XXI au fost decenii agitate și litigioase n-ar fi fost o surpriză pentru titanii istoriei conciliare: pentru Atanasie și cei care au continuat să lupte cu erezia ariană după primul conciliu ecumenic de la Niceea, în Asia Mică, în 325; sau pentru Sf. Papă Leon cel Mare a cărui intervenție în 451 a fost decisivă pentru parcursul doctrinar al Conciliului de la Calcedon, dar nu a reușit să înlăture divizările din Biserică pe tema relației între divinitate și umanitate în [Persoana lui] Isus Cristos; sau pentru Sf. Carol Borromeu, eroicul arhiepiscop de Milano, ale cărui încercări de a pune în practică hotărârile Conciliului Tridentin l-au deranjat atât de tare pe un oarecare, înfuriat că Borromeu reforma un ordin religios bogat și corupt, încât acesta l-a împușcat când episcopul celebra Vesperalele în capela reședinței sale.⁵ Tonul îndârjit al multor dezbateri post-Vatican II l-ar fi întristat pe Ioan al XXIII-lea. Dar aceste dispute și controverse nu l-ar fi surprins deloc, dacă ținem seamă că subiectul lui preferat în istoria Bisericii era... Carol Borromeu.

Orice analiză serioasă a Conciliului Ecumenic Vatican II trebuie să privească în trecut, înainte de a privi la prezent și în viitor. Trebuie să analizăm cu atenție intenția originală a lui Ioan al XXIII-lea în privința conciliului – de ce el și ceilalți au considerat că este necesar un asemenea demers. Apoi trebuie să analizăm învățătura propriu-zisă a Conciliului. Această învățătură se regăsește în cele șaisprezece texte – care trebuie citite cu mare atenție și în ordinea corectă, astfel încât cele mai importante din punct de vedere doctrinar să modeleze felul în care receptăm implicarea Conciliului în probleme pastorale specifice din

URDIS We know books
viața Bisericii. Însă cele șaisprezece texte nu sunt auto-explicative, iar Conciliul nu s-a pronunțat cu privire la legăturile dintre ele. Doi oameni ai Conciliului, Karol Wojtyła și Joseph Ratzinger, au oferit Bisericii cheia de interpretare a Conciliului, deopotrivă corectă și demnă de încredere: un proiect titanic, asumat și realizat în timpul pontificatelor lor, ca Papa Ioan Paul al II-lea și Papa Benedict al XVI-lea. Aceste chei trebuie folosite și trebuie dat un răspuns la întrebarea dacă există o „cheie universală” pentru a avea acces la semnificațiile profunde ale Conciliului Vatican II. Numai atunci orice catolic serios sau observator de bună-credință al lumii catolice va începe să înțeleagă dificultățile prin care a trecut catolicismul în anii de după Vatican II și să fie recunoscător pentru moștenirea solidă și esențială pe care ne-a lăsat-o.

Voi analiza Conciliul Vatican II urmând acest traseu, răspunzând la câteva întrebări fundamentale, în ordinea firească: A fost necesar Vatican II și dacă da, de ce? Care anume au fost învățăturile Conciliului și cum se reflectă ele în scopul său de a reînnoi Biserica și de a sfinți lumea? Care sunt cheile care ne descoperă întreaga semnificație a învățăturilor Conciliului și îi definesc moștenirea pentru viitor?

LBRIS

We know
books

PARTEA I

**DE CE A FOST NECESAR
CONCILIUL VATICAN II**

I.

Criză? Ce fel de criză?

După socoteala Bisericii Catolice, în două milenii de istorie a creștinismului au avut loc douăzeci și unu de concilii ecumenice. Puține dintre ele au fost liniștite. Să nu ne mirăm, deci, că Sf. Grigore din Nazianz (care avea să primească ulterior titlul de „Învățător al Bisericii”) a refuzat o invitație la o adunare a episcopilor din anul 382, adunare menită să clarifice lucrările Primului Conciliu de la Constantinopol: „La drept vorbind, sunt convins că orice adunare a episcopilor trebuie evitată, fiindcă nu am întâlnit până acum un astfel de eveniment care să se încheie în mod fericit; nici măcar prin a pune capăt exceselor și ofenselor... doar vanitate și discuții aprinse pe marginea celor petrecute.”¹

Prima adunare a autorităților bisericești în vederea tranșării unor controverse care divizau comunitatea creștină a fost Conciliul apostolic de la Ierusalim, relatat în Faptele Apostolilor 15, 1-30, despre care se crede că s-a ținut aproximativ în anul 48. Deși nu se numără între cele douăzeci și unu de concilii ecumenice, acea adunare, chemată să se pronunțe dacă era necesar ca păgânii convertiți la creștinism să fie circumciși pentru a se bucura de mântuirea adusă de Isus Cristos, a stabilit „tiparul” conciliilor care au urmat: o dispută, adesea îndârjită; debateri pentru a o rezolva; o hotărâre care necesită o majoritate zdrobitoare, chiar dacă unii refuză decizia majorității și continuă să facă opinie separată, afectând astfel unitatea Bisericii.

Primul conciliu ecumenic, *stricto sensu*, a fost Primul Conciliu de la Niceea, în 325. Niceea I a fost convocat de împăratul Constantin

UBRIS | We know books

pentru a pune capăt unui scandal care diviza Biserica – învățătura teologului alexandrin Arie care tulbura atât Biserica, cât și Imperiul Roman. După Arie, a fost un timp când „Fiul nu era”; cu alte cuvinte, Cel pe care ortodoxia creștină îl considera a Doua Persoană a Sfintei Treimi – Fiul „născut” din Tatăl și care s-a întrupat în istorie ca Isus din Nazaret – nu era Dumnezeu, ci o creatură îndumnezeită. Îndârjirea dezbatărilor de la Niceea I este ilustrată de o anecdotă conform căreia episcopul Nicolae din Myra, care fusese torturat în vremurile de persecuție a Bisericii și a cărui vestită caritate a fost sursă de inspirație pentru legenda bonomului Moș Nicolae, i-a dat un pumn în față lui Arie în timpul disputelor conciliare. Povestioara e aproape sigur apocrifă, dar cu toate astea elocventă pentru „temperamentul” epocii. Perspectiva ortodoxă a avut câștig de cauză la Niceea, iar Crezul de la Niceea (care se recită și astăzi) a confirmat în scris că Isus Cristos este „Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu creat, de o ființă cu Tatăl.” Și totuși, arianismul și erezii înrudite cu acesta au continuat să tulbure Biserica timp de decenii, chiar secole, iar variante ale arianismului au apărut, sub diverse forme, până în zilele noastre.

Odată rezolvată chestiunea relației lui Isus cu Dumnezeu Tatăl, controversa s-a mutat pe relația dintre umanitatea și dumnezeirea lui Cristos. Era Isus Dumnezeu adevărat și om adevărat sau, așa cum învățau „monofiziții”, era Dumnezeu sub aparență omenească? Era legitim ca Biserica să o cinstească pe Maria cu titlul de „Maica lui Dumnezeu” / „Născătoare de Dumnezeu” sau această formulă era inacceptabilă? Nestorie, patriarhul Constantinopolului, a adoptat a doua poziție – condamnată de Conciliul de la Efes, din 431, unde a fost confirmat titlul de *Theotokos* (Născătoare de Dumnezeu) atribuit Mariei, reafirmându-se implicit dumnezeirea lui Isus Cristos. În 451, la Conciliul de la Calcedon (influențat de o intervenție epistolară a Papei Leon I) s-a pronunțat că în persoana lui Isus Cristos există atât natura divină, cât și natura umană deplină. Exact ca la Niceea, episcopii conciliari, reuniți sub autoritatea împăratului, își vor fi imaginat că au tranșat chestiunea. Totuși, în ciuda hotărârilor luate la Efes și Calcedon, nestorianismul și monofizismul există până în zilele noastre, în grade diferite, în câteva Biserici creștine orientale.